

САБАБҲОИ ПАЙДОИШИ БЕКОРӢ ВА РОҲУ УСУЛҲОИ ПЕШГИРИИ ОН ДАР ШАРОИТИ ИМРӢЗА

Воҳидов Р.В. – ассистенти ДАТ ба номи Ш. Шоҳтемур

Вожаҳои асосӣ: аҳолии қобили меҳнат, ҷойи кор, бекорон, сатҳи бекорӣ, кучиши аҳоли, усулҳои асосии мубориза, вазъи бозори меҳнат.

Дар шароити имрӯза яке аз масалаҳои ҳалталаб роҳҳои пешгири бекорӣ, аҳоли ва ташкили самарабахшии бозори қувваи корӣ аст, зеро дар шароити имрӯза қувваи корӣ бояд чун, мол, арзиш дошта бошанд. Бекорӣ дар қатори масъалаҳои иҷтимоӣ як қатор масъалаҳои иқтисодиро низ ба миён меорад. Аз ҷумла ҳангоми афзоиши бекорӣ, ҳаҷми талабот ба пасандоз, маблағгузорӣ ва маҷмӯи пешниҳод кам мешавад, тафақури, муфтхури ва ҷинояткорӣ дар ҷомият зиёд мешавад, ки ҳамаи ин ба сатҳи зиндагии, аҳоли таъсир мерасонад.

Асосгузари сулҳу ваҳдати миллӣ Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ба ин масалаи муҳими ҳаёти иҷтимоӣ ҷумҳури диққати махсус дода аз ҷумла дар бораи зухуроти номатлуби бекорӣ борҳо ишора намудаанд, ки бекорӣ дар Тоҷикистон хусусиятҳои хоси худро дорад. Батаври дигар гӯем, ҷойҳои кори ҳастанд, вале одамон бо сабабҳои гуногун, аз ҷумла паст будани музди меҳнат, инчунин чандон мувофиқи талаб набудани ғолияти ҳадамоти шуғли аҳоли дар маҳалҳо аз меҳнат барканор мондаанд.

Он қисми аҳолии қобили меҳнат, ки муваққатан ҷойи кор надоранд ва дар ҷустуҷӯи ҷойи коранд бекорон мебошанд. Бекорӣ ҳодисаи объективи буда ва дар ҳама гуна низомии иқтисоди ҷой дорад.

Сабабҳои объективи будани бекорӣ инҳо мебошанд:

Кучиши аҳоли, яъне одамон пайваста аз як мавзъ ба мавзъи дигар ё аз як ҷойи кор ба ҷойи кори дигар ҳаракат мекунанд, бинобар ҳамин ҳамаи онҳо ба кори доими шуғл варзида наметавонанд.

Тағироти техпологи дар истехсолат, ки боиси дигаргун шудани талабот ба қувваи корӣ мегардад.

Ҷадвали 1.

Нишондиҳандаи асосии демографии аҳолии бекор дар Тадқиқоти қувваи корӣ (ТҚК) –

2004, (ТҚК)- 2009 ва (ТҚК) – 2016

Аҳолии бекор	Тақсимот бо (%)		
	2004	2009	2016
Ҳамагӣ	100%	100%	100%
Шаҳр	55.5	37.9	41.0
Деҳот	44.5	62.1	59.0
Аз рӯйи ҷинс	100.0	100.0	100.0
Мардон	51.9	61.1	68.4
Занон	48.1	38.9	31.6
Аз рӯйи гурӯҳҳои синну сол			
Ҳамагӣ	100.0	100.0	100.0

15-19	23.6	14.2	10.6
20- 24	18.9	22.3	19.5
25-29	17.5	16.0	19.1
30 – 75	40.0	47.5	50.8
Сатҳи таҳсилоти гирифташуда			
Ҳамагӣ	100.0	100.0	100.0
Олӣ	7.5	10.3	18.3
-магистр	-	-	14.1
- бакалавр	-	-	4,2
Олии нопурра	1.7	1.9	-
Миёнаи касбӣ	8.6	6.0	6.3
Ибтидоии касбӣ	7.6	8.2	2.3
Миёнаи (пурра) умумӣ	48.7	59.1	59.1
Миёнаи асосӣ	18.4	11.5	13.3
Ибтидоии умумӣ	6.0	2.2	-
Ибтидоии умумӣ надоранд	1.4	0.8	0.7
Баъди таҳсилоти олӣ (аспирантура, ординатура, ассистент)	-	-	0.05

Манбаъ: Агентии омери назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон

Дар чадвали 1 тағйирёбии нишондиҳандаҳои асосии демографии аҳолии бекорон оварда шудааст. Аз руи маълумотҳои гирифташуда ҳиссаи аҳолии шахр дар шумораи умумии бекорон аз 55,5 фоиз дар соли 2004 то 37,9 фоиз дар соли 2009 паст фаромада, сипас то 41.0 фоиз дар соли 2016 зиёд шудааст.

Ҳиссаи мардон дар шумораи умумии бекорон доими зиёд шуда 51.9 фоиз дар соли 2004, 61.1 фоиз дар соли 2009 ва 68.4 фоизро дар соли 2016 тахкил дод. Дар баробари ин ҳиссаи занҳо дар байни шумораи аҳолии мунтазам кам шудааст аз 48.1 фоиз дар соли 2004 то 38.9 фоиз дар соли 2009 ва дар соли 2016 бошад 31.6 фоизро ташкил додаст.

Агар ба синну соли аҳолии бекор назар кунем, пас дар ин ҷо вазъияти зерин мушоҳида карда шудааст. Сатҳи бекорӣ дар байни се гурӯҳи асосии ҷавонон (15-19, 20-24 ва 25 - 29 сола) фарқкунанда мебошад. Масалан, агар ин нишондиҳанда дар байни аҳолии синни 15-19 сола (аз 23.6 фоиз дар соли 2004 то 10.6 фоиз дар соли 2016) мунтазам паст фаромада бошад, пас дар байни аҳолии синни 20 - 24 сола дар давоми солҳои 2004 - 2009 аз 18.9 фоиз то 22.3 фоиз зиёд шудааст ва баъдан то 19.5 фоиз дар соли 2016 паст фаромадааст. Дар ҷавонони синни 25 - 29 сола бошад, сатҳи бекорӣ дар байни ин гурӯҳи аҳоли аз 17.5 фоиз то 19.1 фоиз дар соли 2016 зиёд шудааст.

Сатҳи бекорӣ дар байни аҳолии калонсол мунтазам аз 40 фоиз дар соли 2004 то 47.5 фоиз дар соли 2009 афзудааст ва дар соли 2016 50.8

фоизро ташкил додааст. Ба монанди ҳолати шуғл, ҳиссаи шахсони дорои маълумоти олӣ дар байни аҳолии бекор доимо зиёд шудааст (7.5 фоиз дар соли 2004 ва 18.3 фоиз дар соли

2016). Баъди афзоиши нисбатан баланд дар давоми солҳои 2004 - 2009 (аз 48.7 фоиз то 59.1 фоиз), ҳиссаи бекорони дорои маълумоти миёнаи пурра дар соли 2016 дар сатҳи таҳсилоташон нисбатан пастар мунтазам кам шудааст.

Сатҳи бекорӣ яке аз нишондиҳандаҳои бештар истифодашаванда барои муайян намудани вазъи бозори меҳнат мебошад. Дар баъзе ҳолатҳо дар маҷмӯъ барои баҳодиҳии вазъи иқтисодиёт, на танҳо барои баҳодиҳии вазъи бозор истифода карда мешавад. Бо назардонти он, ки дар иқтисоди бозорӣ ба таври доимӣ сатҳи муайяни бекорӣ фриксионӣ вучуд дорад, зеро шахсони аз кор озодшуда дар ҳустуҷӯи ҷойи нави корӣ мебошанд ва иштирокчиёни нави бозори меҳнат ва ё шахсони ба бозори меҳнат бозгашта, ғаёлона ба ҳустуҷӯи кор машғул мешаванд. Ҳамзамон бештар бекорӣ сохторӣ низ вучуд дошта метавонанд, зеро дар давоми вақти муайян сохтори ҳуди шуғл низ тағйир меёбад. Ҳамин тавр, интизор шудан мумкин, ки сатҳи бекорӣ метавонад аз сатҳи сифрӣ боло қарор дошта бошад.

Дар ҷойҳое, ки суғурта барои бекорӣ вучуд надорад, ва дигар барномаҳои ғирасон дар ҳолати фаро расидани бекорӣ ва ё фарогирии низоми таъминоти иҷтимоӣ маҳдуд мебошанд, муайянкунандаи сатҳи бекорӣ то ба ягон дараҷаи муайян ҳамчунин тавсифи маҳдудро дорост. Дар чунин ҳолатҳо як қисми қувваи корӣ маҷбур ҳастанд, ки дар ин ё он шаклҳои ғаёлиятҳои меҳнатӣ, ки ҳатто бисёр ҳам ночиз ва ё на он қадар муҳим мебошад иштирок намоянд. Ин нафарон бештар дар иқтисодиёти пинҳонӣ кор мекунанд ва дар омили бекорӣ ба ҳисоб намешаванд.

Мувофиқи маълумотҳои ТҚК - 2016, дар Тоҷикистон дар лаҳзаи тадқиқот 155758 нафар бекорон ба ҳисоб гирифта шудаанд, аз онҳо 49 180 нафар занҳо ва 106578 нафарашон мардҳо буданд.

Чи тавре дар ҷадвали 2 нишон дода шудааст, сатҳи бекорӣ нисбати қувваҳои корӣ 6.9 фоизро гашкил додааст. Сатҳи бекорӣ дар маҳалаҳои деҳот 5.5 фоиз ва дар маҳалҳои шаҳрӣ 11.0 фоизро ташкил додааст.

Дар маҷмӯъ сатҳи бекорӣ занон нисбат ба мардҳо пастар буд (мутаносибан 5.5 фоиз ва 7.9 фоиз). Сатҳи бекорӣ дар миёни шахсони таҳсилоти миёнаи умумӣ дошта 7.5 фоиз ва шахсоне, ки таҳсилоти ибтидоӣ надоранд 2.5 фоизро ташкил додааст. Шахсони дорои таҳсилоти олии касбӣ аз ҳама сатҳи баланди бекорӣ доштаанд (7.9фоиз), аз онҳо таҳсилоти хатми бакалавр боз ҳам баландтар нисбат ба магистр (мутаносибан 8.5 фоиз за 7.2 фоиз).

Ба занҳои таҳсилоти олии касбӣ дошта, нисбат ба мардҳо пайдо кардани кор мушкилтар аст, махсусан занҳое, ки дараҷаи таҳсилоти бакалавр доштанд сатҳи бекорӣ аслан ду баробар нисбат ба мардҳо

баландтар буд (мутаносибан 12.5 фоиз ва 6.5 фоиз).

Ҷадвали 2.

Сатҳи бекорӣ аз рӯи ҷинс, гурӯҳҳои синну сол, маҳал, шаҳру деҳот ва таҳсилоти хатмкардашуда, ТҚК – 2016

Категорияҳо	Ҳамагӣ	Мардҳо	Занҳо	Шаҳр		Деҳа	
				Мардҳо	Занҳо	Мардҳо	Занҳо
Ҳамагӣ (бо %)	6.9	7.9	5.5	12.1	9.1	6.3	4.4
Аз рӯи гурӯҳҳои синну солӣ ;							
15 - 19 сола	9.9	12.4	6.6	40.4	35.1	6.4	3.7

20 - 24 сола	12.5	14,7	9.4	22.0	18.8	12.1	7.8
25-29 сола	9.3	10.2	7.8	10.6	10.6	10.0	7,1
30-75 сола	4.2	4.8	3.1	7.7	4.7	3.7	2.5
Олии касбӣ	7,9	6.8	9.9	15.9	19.0	9.0	14.5
- магистр	7.2	7.1	7.3	7.2	4.9	5.0	3. 5
- бакалавр	8.5	6.5	12.5	8.7	14.1	4.0	1 1.00
Миёнаи касби	5.0	5.1	4.1	11.0	-	3.4	0. 6
Ибтидоии касбӣ	4.3	5.1	0.4	13.4	11.3	7.3	4. 9
Миёнаи (пурра) Умуми	7.5	8.7	6.0	21.7	5.0	6.8	3. 2
Умумии асосӣ	6.4	9,5	3.4	-	15.9	4.4	0. 3
Ибтидоии умумӣ надорад	2.5	4.2	1.1	-	-	-	-

Манбаъ: Агентии омери назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон

Бояд қайд намуд, ки дар маҳалҳои деҳот имконияти пайдо кардани қор ва махсусан шахсони таҳсилоти олии касбӣ нашофта аз ҳисоби мардон осонтар буда пайдо кардани қор.

Агар ба сохтори синну соли назар кунем, пас сатҳи бекорӣ дар байни ҷавонон (13- 29 сола) 10.6 фоизро ташкил додааст, ки зиёда аз ду баробар, нисбат ба аҳолии синни 30-75 сола ва якуним баробар аз сатҳи миёнаи нишондиҳандаи бекорӣ дар мамлакат баландтар мебошад. Ҷамчунин вобастагии баръакси ҳол байни сатҳи бекорӣ ва синну сол низ вучуд дорад. Вобаста ба он, ки одамон синну солашон калонтар менамоянд, вобаста аз он, ки давомнокии бекорӣ ин гурӯҳҳои синну солӣ дарозтар мешаванд.

Усулҳои асосии мубориза ба муқобили бекорӣ инҳо мебошанд:

1. Баланд бардоштани музди қори қорқунони ихтисосҳои қомеъ.
2. Такмили ихтисоси қорқарон аз ҳисоби фирмаҳои қалон, ё ин ки аз ҳисоби давлат.
3. Ташкил намудани қорҳои қамъятӣ, аз ҳисоби бучаи давлат.
4. Ташкил ва амалӣ намудани барномаҳои мақсадноки таъмин бо қои қор.
5. Васеъ намудани низоми ахборотӣ оид ба бозори қувваи қорӣ (ташкили ярмаркаи қойи қори ҳолӣ, биржаҳои меҳнатӣ ва ғайра).

Таҳлили маълумотҳои ТҚК - 2016 нишон медиҳад, ба ҳисоби миёна ба ҳар як бекор барои ҷустуҷӯи кор ва оғози кори шахсӣ ду усулро истифода бурдаанд. Ин ҳолат дахл дорад ҳам барои мард ҳам барои занҳо.

Чадвали 3.

Усулҳои ҷустуҷӯи кор ва оғози кори шахсӣ, ТҚК - 2016.

Усул	Ғоиз
Мурочиат ба ҳадамоти давлатии шуғл	5.3
Мурочиат ба ҳадамотҳои тижоратӣ-хусусии шуғл	-
Мурочиат ба ВАО ва Интернет	-
Мурочиат ба дустон, хешовандон, шиносон	38.6
Мурочиат бевосита ба маъмурият/корфармо	4.6
Ҷустуҷӯи замин, бино, мошин ва таҷҳизот, ашёи хом, маблағҳои молиявӣ барои оғози кори шахсӣ ва ғайра.	6.8
Дигар усулҳо	44.7

Дар чадвали 3 оварда шудааст, ки усули ҷустуҷӯи кор ба таври зерин тақсим шудааст: мурочиат ба рафиқон, хешовандон ва шиносон – 38.6 ғоиз; ҷустуҷӯи замин, бино, мошин ва таҷҳизот, ашёи хом, маблағҳои молиявӣ барои оғози кори шахсӣ ва ғайра - 6.8 ғоиз; мурочиат ба ҳадамоти шуғли аҳоли - 5.3 ғоиз; бевосита мурочиат ба маъмурият/корфармо - 4.6 ғоиз.

Адабиёт

1. Қодиров Ш.Ш. Назарияи иқтисодӣ: Иқтисоди миллӣ ва иқтисоди ҷаҳонӣ- Душанбе, 2001
2. Вазъи бозори меҳнат дар Ҷумҳурии Тоҷикистон (Ҳисоботи таҳлилӣ, аз рӯи натиҷаҳои тадқиқоти кувваҳои корӣ. Агентии омори назди назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон- Душанбе, 2017
3. Воробьев Э.М. Экономическая теория- Москва, 2009
4. Труд и социальное развитие (журнал), 2011.- 3 (10)
5. Омори солонаи Ҷумҳурии Тоҷикистон, 2017

АННОТАЦИЯ

ПРИЧИНЫ ВОЗНИКНОВЕНИЯ БЕЗРАБОТИЦЫ И ПУТИ ЕЁ ПРЕДОТВРАЩЕНИЯ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ

Безработица - это социально-экономическая ситуация, при которой часть активного трудоспособного населения не может найти работу, которую способно и желает выполнять. Безработица классифицируется по многим признакам, и каждый ее тип имеет свои причины и особенности. Население страны, с точки зрения его возможностей участия в труде, делится на разные категории.

ANNOTATION

THE REASONS FOR THE EMERGENCE OF UNEMPLOYMENT AND THE WAYS OF ITS PREVENTION IN TODAY'S CONDITIONS

Unemployment – this is a socio-economic situation in which a part of the active working –age population cannot find a job that is capable and willing to do. Unemployment is classified in many ways, and each type has its own reasons and characteristics. The population of the country, in terms of its opportunities for participation in labor, is divided into different categories.

Key words: Able-bodied population, place of work, unemployed, unemployment rate, relocation of the population, basic methods of barba, the labor market is settled.